

▪ Nory břehulí říčních v pískovně Dřenice. Foto Přemysl Tájek.

Divočina za humny II – pískovny

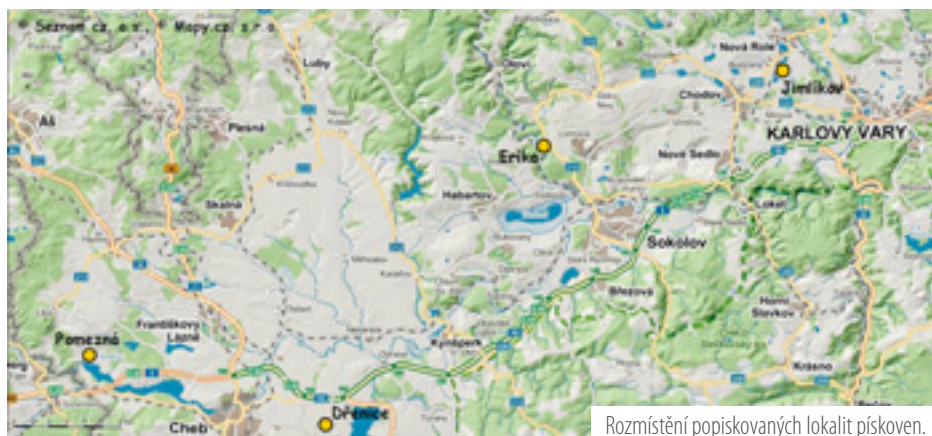
Jan Matějů, AOPK ČR Správa CHKO Slavkovský les a krajské středisko Karlovy Vary

Divočinu nemusíme vnímat jen jako neprostupný porost stromů a keřů. Naopak, s divočinou a zejména s tzv. „novodobou“ divočinou se můžeme setkat i na místech, která jsou jen málo zarostlá nebo dokonce téměř bez vegetace a přece plná zajímavého života. Řeč je o nej-různějších pískovnách a těžebnách jílu a kaolinu.

V otevřených jámách pískoven a kaolinových lomů totiž vzniká prostředí, které je v okolní kulturní krajině jen velmi vzácné a na které jsou vázány specifické druhy

rostlin a živočichů. Jsou to především lomové stěny, několik metrů vysoké a téměř kolmé stěny tvořené nezpevněným substrátem. Podobné přirozeně vzniklé stěny bychom v naší krajině v minulosti našli v okolí větších nížinných řek. Avšak dnes se díky nepřebným protipovodňovým opatřením s tímto jevem už téměř nesetkáme. Druhý typ prostředí představují plochy etáží či dna lomů. Jejich povrch tvořený na živiny chudým minerálním podkladem bývá nerovný s řadou větších či menších

Rozmístění popiskovaných lokalit pískoven.

- Kaolinový lom a písečná "duna" u Jimlíkova. Foto Petr Krása.

prohlubní, které se dočasně či trvale zaplňují vodou. Další zvláštností tohoto prostředí je jen minimální vegetační kryt. Živiny chudé prostředí umožňuje růst jen několika odolným druhům rostlin a pravidelné přejezdy těžké techniky zarůstání také příliš nepomáhají. Také tenhle typ prostředí byl v minulosti také spjat s činností velkých řek. Podobné biotopy jako v pískovnách opakovaně vznikaly v širokých korytech řek na písčítých a štěrkových povodňových sedimentech. Zjednodušeně lze říci, že pískovny a kaolinové lomy jsou

jakousi novodobou obdobou přirozených vodních toků. Konečně takové porovnání se v Karlovarském kraji přímo nabízí. Ty nejzajímavější pískovny a lomy totiž nalezneme nejčastěji podél řeky Ohře v sokolovské a chebské pánvi přibližně od Karlových Varů až do Pomezí.

Pískovna Pomezná

Na levém břehu řeky Ohře, poblíž osady Pomezná se nalézá dnes již opuštěná pískovna, kde se těžily nezpevněné třetihorní písky a štěrkopísky.

- ▼ Ropucha zelená (*Bufo viridis*), Jimlíkov. Foto Jan Matějů.
- ▶ Ropucha krátkonohá (*Bufo calamita*) má krátké zadní nohy, a tak neskáče, ale běhá. Foto Přemysl Tájek.

▪ Pískovna Erika. Foto Přemysl Tájek.

Na několik hektarů velké ploše vznikla mozaika několika větších vodních nádrží, louží jezírek a různě starých porostů dřevin, která poskytuje útočiště nejméně 11 druhům obojživelníků a 3 druhům plazů. Pravidelně se zde rozmnožuje například ropucha krátkonohá, jejíž vývoj se

obvykle odehrává v malých vysychajících nádržích, které nejsou příliš zarostlé vegetací a kde pulci nejsou vystaveni konkurenci jiných druhů či predaci ryb. Ropucha je sezónnímu prostředí dokonale přizpůsobena, snůšky klade jak na jaře tak i později během léta a vývoj pulců

▪ Saranče blankytná (*Spingonotus caeruleus*), pískovna Erika. Foto Přemysl Tájek.

▪ Vážka žíhaná (*Sympetrum striolatum*). Foto Martin Waldhauser.

v teplé mělké vodě trvá pouhých šest až osm týdnů. Ropuchu krátkonohou nejčastěji potkáme v noci, den tráví zahrabaná v písku. Její přizpůsobení otevřenému prostředí je tak silné, že zarůstání lokalit a zapojování vegetačního krytu zcela nesnáší a ze zarostlých lokalit mizí. V aktivních lomech a pískovnách takový problém nehrozí a v těch již opuštěných, jako například na Pomezí, se tento problém řeší pravidelnými ochrannými zásahy – likvidací náletových dřevin a umělým narušováním povrchu. Levnější variantou péče, kterou snad půjde v budoucnu využít, by byl občasný pojezd nějaké vyřazené vojenské techniky nebo terénních čtyřkolek. Kromě ropuchy krátkonohé byl na lokalitě zaznamenán například skokan ostronosý či čolek velký.

Pískovna Dřenice

Ropuchu krátkonohou najdeme i v pískovně a šterkovně Dřenice, která se nalézá u stejnojmenné obce na severním břehu přehrady Jesenice. Na veliké ploše se tu střídají jak aktivně těžené části tak i plochy již vytěžené, postupně zarůstající, a samozřejmě i jezírka. V nich můžeme najít i naši největší žábu, skokana skřehotavého. Právě skokan skřehotavý je svým výskytem vázán na teplé oblasti a blízkost velkých vodních toků

a nádrží. Není proto divu, že v Karlovarském kraji ho stihneme téměř výhradně v pánevních oblastech podél Ohře a větších přítoků. Skokan skřehotavý, jak jméno napovídá, není nijak tichý druh a teplých jarních nocí ho dokáže přehlušit snad jen rosnička zelená, i tu si můžete v Dřenicích poslechnout. Vysoké stěny pískovny poskytují ideální prostředí jediné z pěti známých kolonií břehule říční v Karlovarském kraji. Koncem devadesátých let zde hnízdilo až 150 párů břehulí. Dnes je jejich početnost jen několik desítek, ale i přes to se jedná o největší populaci břehule říční v kraji. Mimochodem i čtyři zbývající kolonie hnízdí v lidmi vytvořených stěnách, hnízdění v kolmých březích Ohře bylo naposledy zjištěno v roce 1975 u Vrbové a Nebanic.

Jimlíkov a Božičany

Od pískoven si nyní na chvilku odskočíme ke kaolinovým lomům. Ty jsou na Karlovarsku, vzhledem ke světové kvalitě zdejšího kaolinu, celkem hojné. Zajímavý komplex kaolinových lomů a zaplavených zbytkových jam a technických nádrží se nachází mezi obcemi Jimlíkov a Božičany. Byť je zde na rozdíl od pískoven těžena substrát mazlavý a nasáklý, výsledek je, alespoň co se týče lokální biodiverzity, velmi podobný.

▪ Plavuňka zaplavovaná. Foto Jan Matějů.

Najdeme tu rosničku zelenou, čolka velkého a obecného, skokana skřehotavého i ropuchu krátkonohou. Zdejší zajímavostí je početná populace ropuchy zelené, která je v ČR dosud relativně hojná, ale v Karlovarském kraji patří mezi nejvzácnější druhy obojživelníků. Ropucha zelená, stejně jako ropucha krátkonohá, je dobře přizpůsobena životu v suchém prostředí s velkými výkyvy teplot. Mimo jiné se vyskytuje i ve stepích pouštích střední Asie, otevřeném prostředí lomu ji tedy zcela vyhovuje. Ropuchu zelenou nejčastěji potkáme v noci, kdy se za teplých dubnových a květnových nocí samci ozývají melodickým hlasem, který připomíná cvrkání cvrčků, a lákají samice k páření. Kromě vzácných obojživelníků, zde bylo pozorováno i hnízdění břehulí a v rozlehlé rákosině odkalovací nádrže pravidelně hnízdí moták pochop. Lokalita je hojně navštěvována lidmi, ti jsem však nemíří za zajímavou faunou, ale za koupáním v průzračné vodě.

Pískovna Erika

Ve výčtu zajímavých lomů a pískoven z našeho kraje nesmí chybět bývalá pískovna Erika, která se nachází u silnice Kraslice – Sokolov, cca 2 km západně od obce

Lomnice. Dříve se zde těžil písek z třetihorních pískovců starosedelského souvrství, které je bohaté na fosilie třetihorní flóry. Ostatně zachovalé otisky řady druhů rostlin jsou zde doposud hojně nalézány. Pískovna hostí velmi podobnou faunu obojživelníků jako Dřenice a Pomezná, pro ochranu čolka velkého je pískovna Erika dokonce zařazena na seznam Evropsky významných lokalit. Také zde byla zaznamenána hnízdní kolonie břehulí, ale ta, kvůli postupnému zarůstání pískovny a erozi těžbou neobnovovaných stěn, již před lety zanikla. Ze zajímavých druhů bezobratlých byl na lokalitě zjištěn výskyt saranče blankytné a vzácné vážky žihane.

Asi největší zajímavostí pískovny je výskyt silně ohrožené plavušky zaplavované. Jedná se o droboučký druh plavuně, který roste výhradně na vlhkých místech s obnaženým minerálním substrátem, nejčastěji v horách na okrajích rašeliníšť. Její výskyt v bývalé pískovně je dobrým důkazem toho, že území po těžbě nejsou nevratně zdevastované plochy, které je třeba zavést hlínou a osázet stromy, ale že ponechány přirozenému vývoji mohou poskytovat útočiště i vzácným a ekologicky náročným druhům rostlin i živočichů.